

DE MENING VAN...

RONALD SLEDESENS | woordvoerder inspectie-begeleiding rooms-katholieke godsdienst.

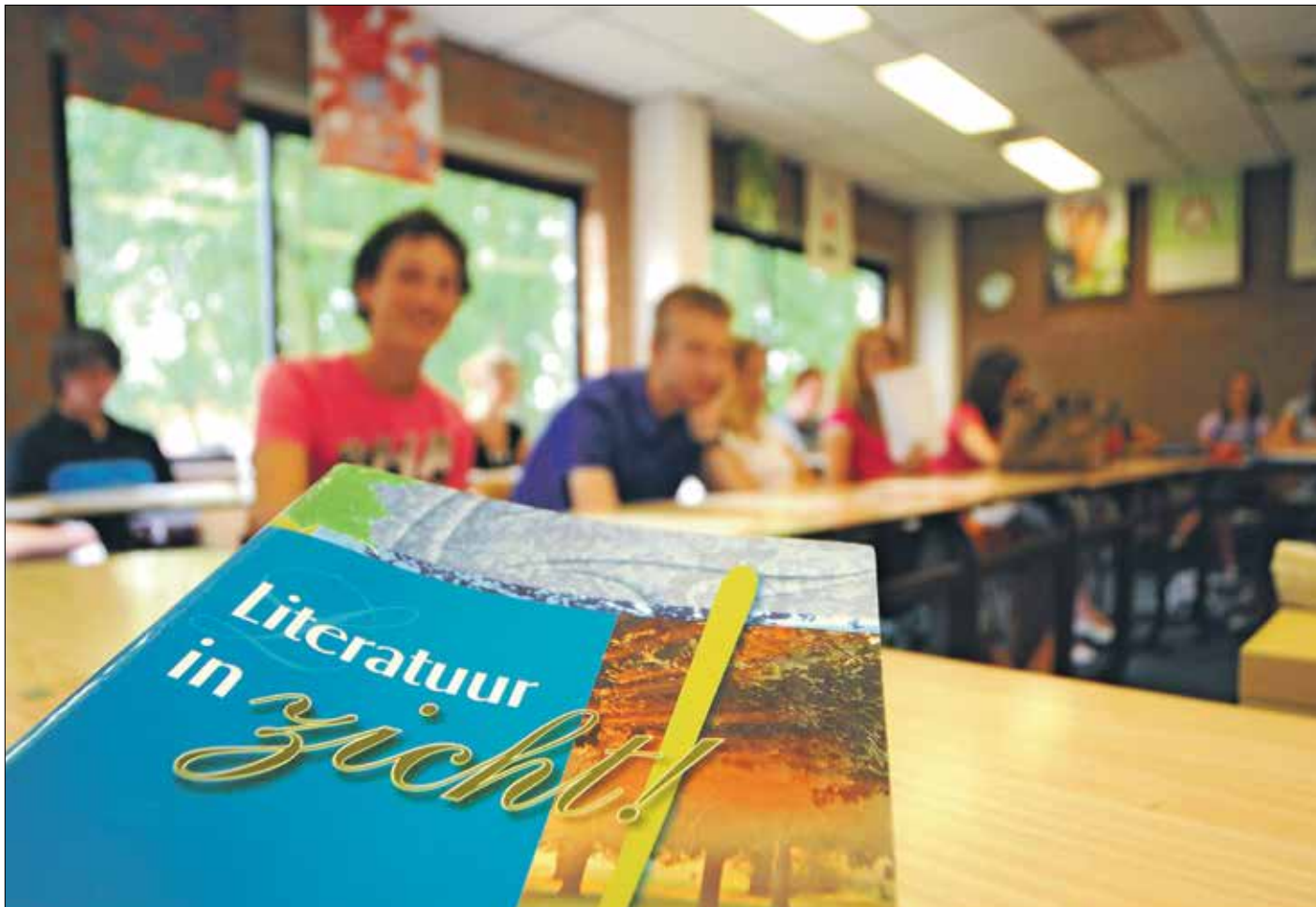
Sciëntisme en economisme doorbreken

Het essay van Luc Meeusen (zie *Tertio* nr. 708 van 4/9) over de teloorgang van een godsdienstig referentiekader bij jongeren blijft reacties uitlokken. Hoe kunnen godsdienstleerkrachten vandaag de dialoog met hun leerlingen aangaan? Een godsdienstinspecteur en twee jonge onderzoekers (zie onderaan) zoeken naar antwoorden.

Het is de verdienste van Luc Meeusen dat hij een naar ons gevoel relatief jong fenomeen blootlegt. Namelijk de stille verschuiving bij jongeren van een relativistische houding tegenover godsdienst naar een meer uitgesproken positie van atheïsme en hard sciëntisme. Wie in Vlaanderen een beetje vertrouwd is met de postkritische geloofsschaal zoals die door godsdienstpsycholoog Dirk Hutsebaut werd ontwikkeld, begrijpt dat hiermee een nieuw en wellicht reëel probleem wordt aangeraakt. Het raamplan godsdienst kiest voor het geloof in een transcendente God en een religieuze interpretatie van de werkelijkheid. Die positie wordt door Hutsebaut in navolging van Paul Ricoeur postkritisch genoemd omdat het gaat over godsgeloof dat in een blijvende dialoog treedt met kritisch denken. Het is een postkritisch geloof dankzij een kritische distantie.

‘Hoe breng je gevoel voor transcendentie aan de leerlingen bij?’

Het relativisme laat het persoonlijke godsgeloof achterwege, maar erkent dat religieuze inhoud en beelden belang kunnen hebben voor de enkeling en de samenleving, soms zelfs fascinerend kunnen zijn. De kloof tussen een postkritische geloofsstijl, zoals die van godsdienstleerkrachten wordt verwacht en een relativistische positie, die tot nog toe aan vele

Misschien moet er meer poëzie, retoriek, toneel worden gegeven om weerstand te bieden aan een technisch, economisch en functioneel taaltje. © RR

DE MENING VAN...

PIETER DE WITTE & JOHAN ARDUJ | onderzoekers KHLimburg rond de vak(didactiek) rooms-katholieke godsdienst.

Naar de verste uithoeken van de menselijke existentie

Luc Delaey plaatste eerder in *Tertio* nr. 710 van 18/9 kritische bedenkingen bij de analyses van Luc Meeusen. Hun meningen lopen uiteen, maar misschien zijn het onnodige tegenstellingen.

Meningen lopen uiteen

Wat is de beginsituatie van de leerlingen? Zijn het godsloze sciëntisten – de ‘pessimistische’ visie – of veeleer empathische agnosten – de ‘optimistische’ visie? Is het geloof alleen de inspiratie van waaruit godsdienstleerkrachten lesgeven over het algemeen menselijke gegeven van transcendentie en moeten ze erg terughoudend zijn om geloofstaal in de klas te gebruiken? Of moet het christelijke verhaal juist expliciet worden verteld? Over dat alles lopen de meningen uiteen, maar de tegenstellingen lijken ons in grote mate onnodig in het licht van datgene waar levensbeschouwelijk onderwijs om draait.

Betrokken op de werkelijkheid

Ten eerste lijkt ons de aanwezigheid van een vak levensbeschouwing in het schoolcurriculum best te worden verantwoord op pedagogische gronden: religie en filosofie vormen – naast de maatschappelijke, de wetenschappelijke en de literair-artistieke rationaliteit – wezenlijke manieren waarop mensen de werkelijkheid ontmoeten (deze vierdeling komt van Jürgen Baumert). Aangezien het onderwijs de wereld moet tonen aan jonge mensen, dient het ook de vragen van religie en

filosofie aan de orde te stellen: hoe toont de werkelijkheid zich? Wat is het ‘goede leven’? Waarom is er iets en niet veeleer niets?

Het werkelijkheidsgehalte van het levensbeschouwelijke domein is belangrijk omdat het een zekere urgentie aan het vak geeft. Als jonge mensen daar onvoldoende mee in contact komen, dan blijven ze onwetend – niet enkel in cognitieve zin – over een aspect van de werkelijkheid.

‘Niets menselijks – ook niet dialoog, diversiteit en kritiek – is het christendom vreemd.’

Kritiek op al te veel God-taal in de godsdienstles is begrijpelijk. De nadruk op de confrontatie met het ‘christelijke zinaanbod’ in functie van de constructie van de eigen levensbeschouwelijke identiteit, lijkt soms verkeerdelijk te suggereren dat het in levensbeschouwelijke vakken in wezen om iets optioneels zou gaan. Vanzelfsprekend is het zo dat het levensbeschouwelijke domein enkel goed wordt verkend als dat in vrijheid gebeurt. Deze vrijheid speelt zich echter af tegen de achtergrond van een niet-optioneel feit: dat de mens een reflexief, beschou-

wend, zich verwonderend en moreel ingewikkeld wezen is. Als dit gegeven in het onderwijs niet wordt verkend, dan wordt het mens-zijn niet integraal in beschouwing genomen.

Traditie als complexiteit

Een tweede punt is de vraag waarom het katholiek onderwijs het levensbeschouwelijke vak opvat als een plichtvak rooms-katholieke godsdienst. Het antwoord is al gegeven: omdat er een wereld moet worden verkend in al haar diepte en complexiteit. En omdat het christendom ervan overtuigd is dat zijn religieuze traditie beter dan gelijk welk panoramisch overzicht van levensbeschouwingen, die diepte en complexiteit van de werkelijkheid kan laten ervaren. Andere tradities kunnen dat mogelijk ook.

Uitersten van goed en kwaad

Om het met Gilbert Keith Chesterton te zeggen: “De heilige Franciscus, in zijn lof op al het goede, zou een luidruchtigere optimist kunnen zijn dan Walt Whitman. De heilige Hiëronymus in zijn verzaking aan alle kwaad, kan de wereld zwarter schetsen dan Arthur Schopenhauer.” We kunnen dit nog uitbreiden. De christelijke traditie draagt in zich zowel de gedachte dat institutionalisering noodzakelijk is, als de kritiek op vormen van geïnstitutionaliseerde religie; zowel het inzicht dat de mens wezenlijk een vrij moreel subject is, als het besef van determinatie door zondige structuren; zowel de aansporing om te geloven in God,

met poëtische en Bijbelse taal

jongeren werd toegeschreven, is groot maar leek tenminste bespreekbaar in de zin dat beide posities een symbolische lezing van de werkelijkheid verkiesden. Vanuit een symbolisch-denkende theïstische positie zijn we immers partners van andere symbolische posities, ook het relativisme, dat toelaat om literair, symbolisch, poëtisch over de realiteit te spreken. Misschien moet er meer poëzie, retoriek, toneel worden gegeven op onze scholen om weerstand te bieden aan een technisch, economisch en functioneel taaltje dat de mens ziet als een maakbaar instrument voor een welvaartssamenleving.

Met open mond

Met een hard-atheïstische positie die geloofsinhouden letterlijk neemt en ze daarom zonder meer onhoudbaar vindt, is de dialoog veel moeilijker en riskeert de godsdienstleraar, indien de analyse van Meeusen klopt, met open mond te blijven staan. Moet daar godsdienst-pedagogisch over worden nagedacht? Overigens zouden sommige jongeren zich wellicht al te sterk gereduceerd voelen wanneer ze zich eenduidig in een atheïstische hoek gedrongen voelen, louter en alleen omdat ze afstand nemen van de institutionele kerkelijke structuur.

Kernprobleem

Iets anders is het transcendentieprobleem dat Meeusen als het kernprobleem voor het vak godsdienst ziet en de vraag of je gevoeligheid voor transcendentie kan bijbrengen aan leerlingen bij wie die cultuur thuis afwezig is. Ofschon ik begrijp wat de auteur met het woord

'transcendentie' bedoelt, suggereert zijn invulling van de term een eenduidig metafysische interpretatie ervan. Atheïstische filosofen als Gianni Vattimo en Luc Ferry zijn wellicht bij de duivel te biecht gegaan toen ze stelden dat het atheïsme geen reden meer had om de godsdienst af te wijzen omdat het geloof in de objectieve waarheid van de wetenschappen achterhaald is en het ideaal van de afschaffing van de mythe zelf een mythe is geworden (Vattimo).

'Krachtigste poëzie staat in de Bijbel.'

Ferry gebruikt 'transcendentie' voor vier ervaringen die ons tegelijk overstijgen en absoluut moeten engageren: de zoektocht naar de waarheid, de plicht tot medemenselijkheid, het vermogen van de kunst om dingen te ontsluiten die we anders niet zouden zien en het volkomen gratuite cadeau van de liefde. Het lijkt me die invulling van transcendentie te zijn die in gesprek moet worden gebracht met de Bijbels-christelijke beleving van transcendentie omdat ze allebei een mens- en wereldbeeld hanteren die voor elkaar vernieuwend en uitdagend kunnen zijn. Daarbij hoeft de Bijbels-christelijke opvatting van transcendentie haar theïstische en confessionele invulling niet op te geven om de ander zand in de ogen te strooien.

Wie zei er ook weer dat je vooraleer je van gedacht kan veranderen, er eerst een moet hebben. Maar hoe dan ook kan het onderwijs, hoe geïnstrumentaliseerd ook, komende generaties het gesprek tussen beide opvattingen niet onthouden. Er is in de vorige eeuw een moment geweest waarop technisch vernuft en vaardigheid om in de ander een medemens te zien, lichtjaren van elkaar verwijderd raakten. Auschwitz heette dat moment, of beter: dieptepunt. Dat willen we liever niet herhalen.

Spreidstand

Meeusen wijst op de onhoudbaarheid van de schizofrene spreidstand tussen het godsdienstvak dat geen catechese wil/mag zijn maar evenmin godsdienstwetenschap op secundair niveau. Is dit geen valse tegenstelling? Misschien kan je ook een leraar Frans hebben die met een scalpel *La Ballade des Pendus* kan analyseren maar het tegelijk zo kan voordragen dat hij de hele klas doet verstillen. Iedere vogel zingt natuurlijk zoals hij gebekt is. Het probleem is ook niet dat het lesuur godsdienst gekneld zit tussen het voorgaande en het daaropvolgende vak, maar veeleer dat alle vakken gekneld zitten tussen het ene uur godsdienst en het volgende uur godsdienst.

Keurslijf

Wat bedoel ik daarmee? Meerdere vakken in ons onderwijs zitten in een keurslijf van leerplannen die weinig ruimte bieden tot diepere reflectie. Daarin kunnen velen Meeusen bijtredden. Misschien moeten we een beetje minder

op de leerplannen gefocust zijn en een beetje meer met de leerling zelf bezig zijn. Of iets moediger de vraag durven te stellen welke jongeren we voor deze planeet dromen en iets minder wat ze aan het einde van een trimester moeten kennen om de meet te halen. Ieder vak genereert wanneer het goed wordt gegeven, centrale vragen die een antwoord zoeken. Omdat dit in de praktijk niet kan wegens het keurslijf, neemt het vak godsdienst die rol op zich. Maar mocht het wel zo gebeuren, dan zou het vak godsdienst inclusief zijn confessionele binding en zijn theïstische insteek, in de andere vakken een gesprekspartner hebben die het nu in vele gevallen niet heeft.

Symbolische taal

Met jezuïet Johan Verstraeten durven we te stellen dat vandaag de taal 'vereconomiseerd' is. "Waar halen we dan een andere taal vandaan? Daarvoor hebben we opnieuw dichters en romanciers nodig. De krachtigste poëtische taal staat nog altijd in de Bijbel, met beelden en verhalen die creatief over de mens spreken. Mensen die daarmee bezig zijn, hebben het vermogen om anders te denken. En daardoor kunnen ze weerstand bieden aan de monocultuur van het economisme."

'Welke jongeren dromen we voor deze planeet?'

Het mag zijn dat we met onze symbolische taal en metaforen voorlopig niet goed weten hoe we letterlijk denkende jongeren transcendentiebesef kunnen bijbrengen, maar we hebben geen andere keuze dan het blijvend proberen. En intussen zoeken hoe het beter kan en natuurlijk laten merken hoe Hij in ons leeft. **II**

Aangezien het onderwijs de wereld moet tonen aan jonge mensen, dient het ook de vragen van religie en filosofie te behandelen. © RR

als de voortdurende kritiek op godsbeelden; zowel de gedachte dat de persoon zijn leven volledig moet wegschenken aan anderen, als de overtuiging dat die persoon zelf een onherleidbare waardigheid heeft. Het belang van het christendom voor het onderwijs is dus niet zozeer dat het 'een levensbeschouwelijke optie' is, maar wel dat het een plaats is waar de verste uithoeken van de menselijke existentie eeuwenlang zijn geëxploreerd en waar verschillende en zelfs tegenstrijdige ervaringen van de mensheid zijn beredeneerd in hun samenhang.

Voorbij valse tegenstellingen

Hieruit volgt een sterke relativisering van de tegenstelling tussen een 'optimistische' en een 'pessimistische' kijk op de leerlingen. Het christendom heeft steeds de mens gezien als een wezen dat in staat is tot zowel het helste licht als de zwartste duisternis. Het vak rooms-katholieke godsdienst zou dus van

uit die traditie in staat moeten zijn om precies de ambiguïteit te zien van de manier waarop leerlingen vandaag naar religie kijken: met inderdaad een grote openheid en empathie, maar tegelijk blootgesteld aan een oppervlakkig en clichématig denken over levensbeschouwing.

'Hoe dieper je in een levensbeschouwing doordringt, hoe meer je kan zien.'

Daarnaast zien we ook geen tegenstelling tussen het expliciet ter sprake brengen van de christelijke traditie en de focus op transcendentie als algemeen menselijk gegeven. Beide werpen

een licht op elkaar. In de verhouding tussen die twee zit trouwens de ware vruchtbare spanning van een vak godsdienst: de diepte en de complexiteit van een religieuze traditie verheldert de diepte en de complexiteit van mens en werkelijkheid en vice versa. In die zin kunnen in een vak godsdienst ook auteurs als Schopenhauer en Whitman aan bod komen, evenals de dialoog met andere levensbeschouwingen, de diversiteit onder de leerlingen en alle interne en externe kritiek op de christelijke traditie. Niets menselijks – ook niet dialoog, diversiteit en kritiek – is het christendom vreemd en in confrontatie met het andere ontdekt het vaak vergeten aspecten van de werkelijkheid.

Diepte is breedte

Als er één domein is waar clichés en oppervlakkigheid welig tieren, dan is dat het publieke discours over levensbeschouwing. Daarom hechten we zo'n belang aan complexiteit en diepgang. Een van de grootste clichés is het idee dat hoe meer je wordt ondergedompeld in de wereld van een levensbeschouwing, hoe enggeestiger en 'eendimensionaler' je gaat denken. Het is onze ervaring als christen dat het tegenovergestelde waar kan zijn: hoe dieper je in een levensbeschouwing doordringt, hoe meer je kan zien. Diepte is breedte.

Identiteit en openheid

Het is maar de vraag of bepaalde, deels terechte tendensen om het dialogische, het multi-perspectivistische steeds meer te gaan beklemtonen niet uiteindelijk, vaak zelfs ongewild, het vooroordeel voeden dat identiteit en openheid simpelweg aan elkaar tegengesteld zijn. Als we willen dat ons levensbeschouwelijk onderwijs een plaats is waar mensen leren denken en hun ervaring van de werkelijkheid echt wordt verrijkt, dan moeten we laten zien hoe complex de relatie is tussen identiteit en openheid. Het vak rooms-katholieke godsdienst kan dit wanneer het de christelijke traditie niet zomaar als een levensbeschouwelijke optie laat zien maar als een traditie waarin het mens-zijn in al zijn complexiteit ter sprake komt. Trouwens, kan het niet pas dan met recht en rede een vak worden genoemd? **II**